

lunmaktadır. Daha önce genellikle ay-
rı bir eser olarak düşünülen "Mutâye-
bât"ın Kahire'de bulunan başka bir *Dâî*
Divanı nüshasından bir parça olduğu
anlaşılmıştır. Bu divan Kahire'de Dârü'l-
kütübî'l-kavmiyye'de bulunmaktadır (nr.
8658/23). 13. *Vasıyyet-i Nûşrevân-ı*
Âdil be-Pusereş Hürmüz-i Tâcdâr. Kü-
çük bir mesnevi olan bu eser külliyyat
içinde olup "pendnâme" türünde yazıl-
mıştır ve Burdur nüshası içinde bulun-
maktadır. 14. *Çengnâme*. Uzun süre
adının *Cengnâme*, konusunun da savaş
olduğu sanılmıştır. Ayrıca Âlî, eseri Şey-
hoğlu'nun eseriyle karıştırmış, adının
Ferahnâme olduğunu kaydetmiştir. Kâ-
tip Çelebi ise eserin adını *Cengnâme*
olarak tesbit etmiştir. Daha sonraki kay-
naklar da aynı yanlışları tekrarlamışlar-
dır. Sehî ve Latîfî dışında, eserin adı tam
olarak verilmemiştir. Ayrıca bazı araştı-
rıcılar da Dâî'yi hem *Cengnâme* hem
de *Ferahnâme* adlı iki eser yazmış gibi
gösterirler. Bursalı Mehmed Tâhîr ise
onun *Cengnâme* tarzında bir *Ferahnâme*
yazdığını kaydeder. Gibb ve Ham-
mer de aynı hataya düşmüşlerdir. Gibb
onun savaşla ilgili *Cengnâme* adlı bir
eser yazdığını, Hammer de *Cengnâme*
ve *Ferahnâme* yazdığını kaydeder. Ham-
mer daha sonra bir başka makalesinde
bu yanlışını düzeltmiştir. Nihayet eserin
bulunması bütün şüpheleri ortadan kal-
dırmış ve eserin, *çeng* adı verilen Türk-
ler'e has bir müzik aletinin yapısını ale-
gorik ve mistik bir biçimde ele aldığı an-
laşılmıştır. *Çengnâme*'nin Burdur, İzzet
Koyunoğlu ve Sivas'ta Ziya Karal'da ol-
mak üzere bilinen üç nüshası vardır. Fa-
kat bu üçüncü nüsha henüz hiçbir araştı-
rıcı tarafından görülmemiştir. *Çeng-
nâme* aruzun "mefâilün mefâilün feûl-
lün" kalıbı ile yazılmış 1446 beyitten ve
yirmi dört bölümden meydana gelen bir
mesnevidir. İ. H. Ertaylan'ın Vasfî Mâ-
hir Kocatürk'ten aldığını söylediği nü-
sha aslında Koyunoğlu nüshasıdır. İ. H.
Ertaylan Burdur nüshasının tıpkıbası-
mını diğer eserleriyle birlikte yayımla-
mıştır. Koyunoğlu nüshası, başında Ah-
med-i Dâî ve eser hakkında bir tedkik-
le birlikte Gönül Alpay (Tekin) tarafın-
dan tıpkıbasım olarak neşredilmiştir
(bk. bibl.).

Dâî'ye atfedilen *Cinânü'l-cenân* ve
Sirâcü'l-kulûb adlı eserlerin Dâî'ye ait
olmadığı kesindir. Birincisinin Muham-
med b. Hacı İvaz el-Müfessir'in eseri ol-
duğu anlaşılmıştır. İkincisinde ise Dâî'nin
adı geçmemektedir. Oysa Dâî bütün
eserlerinde adını zikreden bir şairdir.
Bundan dolayı bu eserin de ona ait ol-

madiği söylenebilir. Dâî'ye ait olduğu
ileri sürülen *Esrarnâme* ve *Mansûrnâme*
hakkında ise, bu eserler ele geçme-
diği için şimdilik bir şey söylemek müm-
kün değildir. Yine Ahmed-i Dâî'ye mal
edilen *Yüz Hadis Tercümesi*'nin kime
ait olduğu belli değildir (bu eserin yaz-
ması için bk. Süleymaniye Ktp., Pertevni-
yal, nr. 438, vr. 122^b-235^a).

BİBLİYOGRAFYA :

Sehî, *Tezkire*, s. 56; Latîfî, *Tezkire*, s. 85;
Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul 1277, V, 130; Ki-
nalizâde, *Tezkire*, I, 139; *Keşfü'z-zunûn*, I, 607;
Sicill-i Osmânî, I, 190; *Osmanlı Müellifleri*, II,
171-172; Gibb, *HOP*, I, 256-257; Hammer (Atâ
Bey), XI, 106; a.mlf., *GOD*, I, 72; İsmail Hik-
met Ertaylan, *Ahmed-i Dâî, Hayatı ve Eserleri*,
İstanbul 1952; ayrıca bk. Faksimile, s. 108-
109, 295; Gönül Alpay, *Ahmed-i Dâî and His*
Çengnâme (An old Ottoman Mesnevi), Cam-
bridge 1975; *TÜYATOK*, 34/1 (1981), s. 135,
nr. 329; Mehmet Özmen, *Ahmed-i Dâî Divanı*
(doktora tezi, 1984), SÜ Sosyal Bilimler Ens-
titüsü; Ahmed Ateş, "Burdur-Antalya ve Ha-
valisi Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe,
Arapça ve Farsça Bazı Mühim Eserler",
TDED, II/3-4 (1948), s. 171-191; Adnan Erzi,
"Ahmed Ateş; Burdur-Antalya ve Havalisi
Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe, Arapça
ve Farsça Bazı Mühim Eserler", *TTK Belle-*
ten, XIII/49 (1949), s. 166-168; F. Timurtaş,
"Ahmed-i Dâî ve Eserlerinin Türk Dili ve
Edebiyatındaki Yeri", *TD*, III/31 (1954), s.
426-430; Tunca Kortantamer, "Ahmed-i Dâî
ile İlgili Yeni Bilgiler", *TDe*, VII (1977), s.
103-138; a.mlf., "Ahmed-i Dâî'nin Mutâye-
bât Adıyla Tanınan Eseri Üzerine", a.e., s.
157-170; Fahri İz, "Dâî", *EL²* (İng.), II, 98-99.

GÜNAY KUT

AHMED ed-DERDİR

(bk. DERRİR).

AHMED b. EBÜ DUÂD

(bk. İBN EBÜ DUÂD).

AHMED b. EBÜ TÂHİR

(bk. İBN EBÜ TÂHİR).

AHMED b. EBÜ'L-HAVÂRİ

(أحمد بن أبي الحواری)

(ö. 246/860)

İlk devir sûfilerinden.

Babasının adı Abdullah, dedesinin adı
Meymûn olup aslen Küfelidir. 164'te
(780-81) doğdu. Şam'da yaşadı. Uzun
yıllar ilim tahsiliyle meşgul oldu. Ebû
Abdullah Saîd en-Nibâcî, Ebû Bekir b.
Ayyâş ve Ahmed b. Âsım el-Antâkî ile
görüştü. Ebû Süleyman ed-Dârânî'nin

müridi oldu. Süfyan b. Uyeyne ve Bîşr
b. Serî'nin sohbetlerine katıldı. Cüneyd-i
Bağdâdî'nin takdirini kazandı. Hâris el-
Muhâsibî'nin de yakın dostu olan Ah-
med b. Ebû'l-Havârî'nin zühd devri ta-
savvufunun hemen bütün konularına
dair sözleri vardır. Tasavvufî konuları
tahlilî bir görüş ve ilginç ifadelerle sun-
ması en önemli özelliğidir. Hanımı Râ-
biatü's-Şâmiyye de tabakat kitapların-
da adı geçen bir zâhidedir.

Otuz yıl kadar ilimle meşgul olduk-
tan sonra, rabbine ulaştığını ve bu yol-
da bir vasıta olarak gördüğü kitapları-
na artık ihtiyacı kalmadığını söyleyerek
onları denize atması, tasavvuf tarihi ba-
kımından önemli bir hadise olup başta
İbnü'l-Cevzî olmak üzere bazı âlimler ta-
rafından tenkit edilmiştir. Abbâsî Hali-
fesi Me'mûn döneminde çağdaşı bazı
âlimler gibi halku'l-Kur'ân mesele-
sinden dolayı sorguya çekildi ve Ahmed
b. Hanbel ile birlikte bir ara hapse de
atıldı. Ahmed b. Hanbel ile sohbetlerde
bulunan ve hadis ilminde güvenilir bir
râvi olan Ahmed b. Ebû'l-Havârî'nin ri-
vayet ettiği hadislerden kırk kadarı *Hil-*
yetü'l-evliyâ'da yer almıştır. Yahyâ b.
Maîn, İbn Ebû Hâtim, Zehabî gibi hadis
münekkitleri kendisini övgüyle anarlar.
Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ebû Zûr'a ed-Dı-
maşkî ve Ebû Zûr'a er-Râzî ondan ha-
dis rivayet etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sülemî, *Tabakât*, s. 75-80, 98-102; Ebû Nu-
aym, *Hilye*, X, 5-33; Kuşeyrî, *er-Risale*, I, 109-
110, 117, 477, 509-510; II, 435, 456, 575, 646,
704-706, 727; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb: Haki-*
kat Bilgisi (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul
1982, s. 212, 217-219, 250; *Tabakâtü'l-Hanâ-
bile*, I, 78; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (trc. Süley-
man Uludağ), İstanbul 1985, s. 309-311, 316,
320, 378-381; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şâfiye*, IV,
237-238; a.mlf., *Telbîsü'l-İblîs*, s. 320; Zehabî,
Âlâmü'n-nübelâ, XII, 85-94; Lâmiî, *Nefehât*
Tercümesi, s. 117-118; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I,
82; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 199-201.

MUSTAFA BİLGİN

AHMED EFENDİ, Beyâzîzâde

(bk. BEYÂZİZÂDE AHMED EFENDİ).

AHMED EFENDİ, Çalâk

(ö. 1123/1711)

Türk bestekârı, şeyh ve zâkir.

Tasavvuf ve müzik çevrelerinde Çalâk
lakabı ile şöhret bulmuştur. Kelime halk
ağzında "çaylak" şekline girdiğinden
Çaylak Ahmed Efendi olarak da anılır.

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmakla beraber İstanbul'da yaşadığı bilinmektedir. 1091'de (1680) Çağaloğlu Sarayı civarında kendi lakabı ile anılan Halvetiyye Tekkesi şeyhliğine tayin edildi. Safer 1123 (1711) tarihinde vefatına kadar bu vazifede kaldı ve aynı tekkenin haziresine defnedildi. Müstakimzâde, *Mecmûa'sında* onun 1133'te öldüğünü kaydediyorsa da diğer kaynaklarla karşılaştırıldığında bu tarihin yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Vefatından sonra yerine, Türk dinî müzikisinin önde gelen bestekârlarından biri olan oğlu Çalâkzâde Şeyh Mustafa Efendi getirilmiştir.

Ahmed Efendi zamanının önemli zâkirleri arasında yer almış, dinî müzik ve tasavvuf sahasındaki kudretini de uzun müddet devam ettirdiği şeyhlik vazifesi ile göstermiştir. Bestelediği dinî eserler muhtelif el yazması güfte mecmualarında görülmekte ise de bunlardan hiçbir günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasib-i Üsküdarî, *Vefeyât-i Ekâbir-i İslâmiyye*, Millet Ktp., Ali Emîrî, T, nr. 620, vr. 21^a; Müstakimzâde, *Mecmûa-i İlahiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 147^a; Mehmed Şükrî, *Silsilenâme*, Üsküdar Selim Ağa Ktp., Hüdâyî Kitapları, nr. 1098, vr. 23^b; Ergun, *Antoloji*, I, 127-128.

NURİ ÖZCAN

AHMED EFENDİ, Damadzâde

(bk. DAMADZÂDE AHMED EFENDİ).

AHMED EFENDİ, Durmuşzâde

(ö. 1129/1717)

Türk ta'lik hattatı.

1076'da (1665-66) İstanbul'da doğdu. Babası Şehremini Durmuş Efendi'dir. Gençliğinde babasının ihtimamıyla iyi bir tahsil gören Ahmed Efendi hat sanatına ilgi duyunca Kırîmî Camii imamı Ahmed Efendi'den meşke başladı. Daha sonra devrin önde gelen ta'lik üstatlarından Siyâhî Ahmed Efendi'nin derslerine devam etti ve ta'lik yazısının bütün özelliklerini öğrenerek icâzet aldı. Ayrıca devrin tanınmış hattatları olan Rodosîzâde ve Kazasker Abdülbâki Arîf efendilerden de istifade etti. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra hâric rütbesiyle (bk. HÂRİC MEDRESESİ) Üsküp Yâkub Paşa Medresesi'nde sekiz yıl müderrislik yaptı. Feyzullah Efendi şeyhülislâm olduktan sonra ta'lik hattatları arasında açılan imtihanı kazanınca, müderrisliği uhdesinde kalmak suretiyle İstanbul'a geldi ve Bâb-ı Meşihat ketebe'si arasına girdi. Yazısını çok beğenen Feyzullah Efendi'nin kâtibî olduğu gibi çocukları-

na hat hocalığı da yaptı. Kısa zamanda derecesi **altmışlı*** ya yükseltildi. Edirne Vak'ası'ndan sonra hareket-i **altmışlı*** ya, arkasından müsile-i Süleymaniye rütbesiyle Galata Sarayı müderrisliğine tayin edildi. Bu sırada Sultan İbrâhim'in emriyle Gurâbzâde Abdullah el-Bağdâdî'nin *Zübedü âsârî'l-mevâhib ve'l-en-vâr* adlı Türkçe tefsirini istinsaha başladı. Şeyhülislâm Ebezâde tarafından Sultan Ahmed Medresesi'ne nakledildi. Yazmakta olduğu tefsiri tamamladıktan sonra İzmir kadılığına tayin edildi. İstinsah ettiği eseri Sadrazam Çorlulu Ali Paşa vasıtasıyla padişaha arzetti. Halen Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan (Emânet Hazinesi, nr. 596) bu nüshanın tamamlanışı 1121'de (1709-10) olduğuna göre İzmir'e bu tarihten sonra gitmiş olmalıdır. Burada hizmet müddetini tamamladı ve altı yıl mâzul kaldı. Daha sonra Edirne kadılığına tayin edilerek kendisine Mekke-i Mükerrime pâyesi verildi. Bu görevi tamamladığında rahatsızlanarak İstanbul'a döndü ve Rebûlâhîr 1129'da (1717) vefat etti. Kabri Topkapı'dadır.

Ahmed Efendi Türk ta'lik mektebinin öncülerindendir. Celi-ta'lik ve gubârîde İmâd'dan sonra en kudretli sanatkâr kabul edilir. Tarihçi Râşid'in bildirdiğine göre İstanbul Galata, Üsküdar, Eyüp'te ve Edirne'deki pek çok saray, medrese, tekke, sebîl ve çeşmelerde tarih kitâbeleri vardır. Bunlar arasında, Çorlulu Ali Paşa'nın yaptırdığı dârülhadis, tekke ve hırka-i şerif hücreleri ile Kasımpaşa'daki cami, Kaptan İbrâhim Paşa'nın Süleymaniye civarında yaptırdığı cami ve sebilin kitâbeleri, Şeyhülislâm Feyzullah Efendi Medresesi'nin (bugünkü Fatih Millet Kütüphanesi) bazı kitâbeleri ve çeşme kitâbesi, Üsküdar Vâlide Sultan Camii ve çeşmesinin tarihleri zikredilmelidir. Çok süratli yazdığı için pek çok eser vermiş, birçok değerli talebe yetiştirmiştir. Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi, Kâtipzâde Mehmed Refî', Abdullah b. Hamza, Lutfullah b. İsmâil, İmam Sâlih, Mîr Hüseyin Şâkir, Mehmed Çavuş ve Ömer b. Nûh Efendi bunlar arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râşid, *Tarih*, IV, 329, 338-341; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 643; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1306, s. 236; *Sicill-i Osmânî*, I, 240; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 10; Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul 1973, II, 702; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts., s. 123, ayrıca bk. İndeks.

MUHİTTİN SERİN

Durmuşzâde
Ahmed
Efendi'nin
ince ta'lik
hatla
istinsah
ettiği
Zübedü
âsârî'l-mevâhib
ve'l-en-vâr'ın
ilk ve ketebe
sayfası
(Topkapı
Sarayı
Müzesi Ktp.,
Emânet
Hazinesi,
nr. 596,
vr. 1^a, 531^a)